

Kocbekov glas iz leta 1936 Dve pismi Janezu Gradišniku

I
Dragi Gradišnik,

komaj sem si iztrgal par ur, da Vam odgovorim na Vaše pismo, posebno na drugo, ki se zelo lepo zahvaljujem zanj.

Najprej Vam moram reči, da vse to, kar v meni vidite in od mene pričakujete, nisem jaz, moja zavestna volja, kaka moja posebna sila, celota, ki je nastala sama od sebe in ki sama

sebi zadostuje, marveč neka podarjenost, neka svobodna odvisnost, posebna oduševljenost snovi, skoraj nerazumljiva, kajti čim bolj težka je, tem bolj je podarjena, in čim bolj je odvisna, tem bolj je zaokroženo individualna.

Oprostite, če sem takoj odšel v sredino, ki ste jo Vi takoj občutili. V resnici me obdržava neka skupnost, neka zbranost, neko misleno-čustveno razpoloženje, ki je odsev nekega posebnega reda. (S tem nikakor ne mislite, da sem osebno resnično urejen, vsi ljudje smo daleč od tega, le v taki atmosferi živim.) Ako je moje bitje prišlo do svoje lastne barve, če moja usoda predstavlja enkratno in nikjer več ponovljeno inkarnacijo, potem baš radi omenjenega meni lastnega razumevanja sveta in življenja, z drugimi besedami radi mojega osebnega nazora. Prepričan sem ne samo,

Dragi Gradišnik,

komaj sem si iztrgal par ur, da Vam odgovorim na Vaše pismo, posebno na drugo, ki se zelo lepo zahvaljujem zanj.

Najprej Vam moram reči, da vse to, kar v meni vidite in od mene pričakujete, nisem jaz, moja zavestna volja, kaka moja posebna sila, celota, ki je nastala sama od sebe in ki sama sebi zadostuje, marveč neka podarjenost, neka svobodna odvisnost, posebna oduševljenost snovi, skoraj nerazumljiva, kajti čim bolj težka je, tem bolj je podarjena in čim bolj je odvisna, tem bolj je zaokroženo individualna.

Oprostite, če sem takoj odšel v sredino, ki ste jo Vi takoj občutili. V resnici me obdržava neka skupnost, neka zbranost, neko misleno-čustveno razpoloženje, ki je odsev nekega posebnega reda. (S tem nikakor ne mislite, da sem osebno resnično urejen, vsi ljudje smo daleč od tega, le v taki atmosferi živim.) Ako je moje bitje prišlo do svoje lastne barve, če moja usoda predstavlja enkratno in nikjer več ponovljeno inkarnacijo, potem baš radi omenjenega meni lastnega razumevanja sveta in življenja, z drugimi besedami radi mojega osebnega nazora. Prepričan sem ne samo,

da je dualistični princip vesolja pravilen, nego da je dualistični človek največji v duhu zgoraj omenjene podarjenosti. Ne vem, če Vam bom lahko vsaj malo približal to svoje gledanje, saj ga še sam nisem nikdar logično obsegel, četudi se že dolgo pripravljam na podoben esej, vendar nagonsko, z vsemi svojimi čuti vem za njegovo pravilnost. Ta svet je diagonalen, asimetričen, vedno drugam težeč, sladko zakrivljen, pravilno nepravilen. Vsi veliki spiritualisti, ki so živeli iz resničnosti, se v tem strinjajo. To zrenje je alogično, daleč v stran od evropske noetike. Danes je moda izobraženih mas oboževanje logične jasnosti. To je posledica znanstvenih stoletij, ki trdijo, da je resnica v znanstvu, kar pa zame ni res, ker je znanstvo le organizacija izkustva, ne pa Resnica sama, za kar jo imajo. Racionalizem je človeka vobče reducirjal na samo snovnost. To je obenem izraz demagogije pa tudi trudnosti, ki že dolgo vlada na svetu. Človek ostrih čustev in ljubezni do lastnega odrešenja mora skozi to skorjo do globine, četudi je samotna. Razumeli boste torej, da je resnica tem večja, čim nenavadnejša je. Danes sem že popolnoma prepričan, da je Resnica najbolj živo podana v paradoksu in absurdu. Vse osebno izkustvo in spoznavanje pa tudi religiozna Milost so mi dali posebno občutljiv čut za to nenavadno, tujo prozornost bitnosti, ki jo je začela potrjevati celo najmodernejša fizika. Tako gledanje je torej bistveno religiozno, saj je paradoksnost življenja zares najsigurnejši protest proti imanenci. Kakor je potrebna rahla logična zmeđa v zaporednosti besed, da povzročijo lirično emocijo, tako je paradoksnost element bistva potreben, da človeka neprestano prebuja, draži, spodbuja in bliža neki svoji zmiselnosti, ki je zunaj njega. Tako se sklone črta, ki sem jo nakazal: alogično-paradoksnost-transcendentalno. Na koncu koncev stoji Bog, zame katoliški Bog, toda ne tak, kakor ga gledajo meščani, debeli duhovniki, zadovoljni ljudje, Bog z brado, pa tudi ne kak abstrakten Bog, toda o tem kdaj drugič.

Samo še o pesmi in pesniku: kakor je religioznost najširji čut za intuicijo, iskanje skladja s pravzroki, osnovna oblika človekove ganjenosti, tako je zgoraj določeni nazor hrana za neprestane lirične vizije. Je torej neka zveza med paradoksom in liriko, zame je to v nekem smislu ena ter ista stvar. Prav imate, moje prve tiskane stvari sicer niso bile lirika, marveč neka nejasna gmota miselnosti, vitalnosti in lirizma, kratko: esejistična filozofija. Vendar je že v njej nagnjenost do filozofije in lirike, ki se iz njih tudi danes sestajam, četudi prvo krotim. Pravzaprav sem že takrat pisal pesmi, v zadnjih razredih gimnazije sem imel cele zvezke pesmi, ki nisem veroval vanje, četudi sem bil močno ljubosumen do njih. Dobro sem vedel, da še nisem zadel v pravo, da sem daleč od svojega *osebnega* izraza. To se mi je zgodilo šele tisto leto, ko sem se vrnil iz Francije v svojo domačo naravo. To so jesenske pesmi, ki so nastale popolnoma preprosto, v njih je začela živeti podarjenost (gratuitnost), ki sem o njej govoril.

Teško mi je biti pesnik, ne radi ustvarjanja, nego radi zmisla in zveze s časom. Danes vemo, da pravi pesnik ni neposreden izraz dobe, ker je ta preveč amuzična, preveč oddaljena od nazora, ki sem o njem govoril. Sploh že dolgo ni velikega pesnika. To pa zato, ker je začel izvrševati druge

naloge; že od renesanse sèm niso več ljudski pevci in tvorci mita, marveč duhovni avanturisti, iskalci zmisla, ideologi. Poleg tega so močno pod vplivom meščanskega bohemstva, obremenjeni z logičnimi miselnostmi, preveč polni nemira, ki prehaja že v nekorajžo. Pesnik mora torej prvenstveno doživljavati, občutovati, in to na zdrav, monumentalen način, ne pa razlikovati, zaznavati, oznanjati, biti tendenčen. Edino s to elementarno močjo bo mogoče upostaviti zvezo z občestvom, ki je danes pretrgana.

To, vidite, je prvo pismo: kratek zaris mojega nazora: Vse drugo, kar ste nakazali, bom vzel v roko kdaj pozneje, postavim o Bogu, religiji, katolicizmu, o značaju in rojstvu pesmi, o slovenskem slovstvu, filozofiji, erosu in seksusu.

O meni le še kratko tole: miselno sem spiritualist, ki mu pa nič ne brani, da bi ne bil v družabnem zmislu revolucionar. In to prepričan revolucionar, četudi nemarksistično.

Oglasite se zdaj, da začneva dialog.

Moje reči vzemite ponižno in enostavno, take sem jih napisal.

Vaš vdani

Edvard Kocbek

[Pripisano ob robu pisma.]

Oprostite, najbrž se boste mučili s pisavo, bil sem prisiljen, to je moj zadnji pisemski papir, v žepu pa je slučajno suša. Da ne bi na kaj drugo mislili.

II

Varaždin, 26. IV. 1936

Dragi Gradišnik,

Najbrž mi ne verjamate več, ko Vam pravim, da mi je res težko, fizično nemogoče, pisati pisma, kakor bi moral in kakor bi rad. V počitnicah sem imel cele dneve pripravljen papir na mizi, in vse do danes sem mislil s svinčeno težo na Vas. Zdaj je nedelja popoldne, varaždinski zvonovi zvonijo v popoldanskem solncu, mimogrede sem bral besede: Ohne Transzedenz ist Existenz unfruchtbarer und lieberer Trotz – pa sem se spomnil na Vas. In že sedim ter Vam pišem.

Da Vam povem odkrito, še zdaj mi je nerodno, da se v Vaših gorečih in živih pismih razodeva tako zaupljivo spoštovanje do mene. Vidite, rad bi Vam skromno povedal, da je to plačilo za neizmerne notranje muke, ki so me žrle in stiskale, dokler niso iztisnile majhen kristalni sad. Imenujem ga notranja jasnovidna gotovost, čeprav bi najraje dejal Resnica, ko bi mi to ne bila preveč gromka beseda. Zato me ne moti več hrup današnjih ljudi, ki tako hitro in poceni najdejo svojo resnico in z njo že po večini ustvarjajo javno mnenje in splošni življenjski nazor. Prav nič me ne moti, da je večina človeštva in njegove »inteligence« tako usmerjena, da me onemogoča in

utesnjuje. To tudi Vas zelo zanima, vprašujete me npr. če smatram ta svoj nazor za elitni nazor, ali za nazor, ki je dostopen vsakemu človeku. Priznali mi boste najprvo, da vsi ljudje ne morejo samosvoje in samoniklo priti do svojega nazora, niti ne do zadnjih razsežnosti njegovega ozadja, to je vedno prepuščeno nekaterim. Večina se bo prepustila vedno onemu nazoru, ki je poleg globine in samoniklosti tudi sugestiven. Zato pravi nazor ne more biti elitno individualističen, odmaknjen svetu. In zato tudi v svojem nazoru vidim občečloveško prepričljivost. Misli, ki sem Vam jih podal v pismu, zasegajo sicer malo globlje, ali morejo biti s svojo preprosto transpozicijo zdrava hrana človekova. V to verujem. Ta nazor je edini človeški red, edina pravilnost. Veseli me, da ste razvideli, da se veliko dejstvo človeške osebnosti in dostojanstva ter njegove neokrnjene celotnosti da ohraniti in razživeti edino v tem nazoru, ki ga imenujem personalizem. Ne sme Vas motiti dejstvo, da je današnji svet popolnoma amuzičen za tak nazor. Ne smemo namreč pozabiti, da spada k pojmu njegovega reda (namreč nazora) socialna in duhovna revolucionarnost. Z drugimi besedami, opisani nazor je mogoč kot občeljudski nazor v popolnoma spremenjeni človeški družbi, v taki, ki ji bodo omenjene moje misli tvorile edino ali vsaj močno ozračje. Če je moje prvo pismo govorilo o metafiziki mojega personalnega nazora, posebno kako je nastajal v osebno tragičnih in estetsko ustvarjajočih zrenjih, potem bi danes rad naglasil fiziko istega nazora, njegovo splošnost, celotnost, njegovo obseganje vsega življenja, posebno vsakdanjega, navadnega, njegovo praktično transpozicijo. Tega drugega dela ne dodajam mehanično, marveč ker me narava in *[prečrtana beseda, ki pa zdaj manjka smislu stavka]* nazora sami vedno bolj silita, da mislim na njegovo občečloveško družabno tehniko. Prenekaterikrat se utrudim v iskanju rešitve vseh življenjsko praktičnih problemov v duhu personalnega nazora. Nov svet se mora ustvariti, in to popolnoma nov. Ako hočemo ohraniti človeka in njegovo širino, vse njegove skrivnosti, sile in heroično svetostno tveganje, potem moramo ustvariti nešteto novih oblik v novi personalni družbi. Pravimate, nobeni stranki, nobeni zunanji obliki človeškega duha se ne moremo več mirno in brezpogojno izročiti, vendar to ne pomeni absolutno zaupanje iracionalnosti, samo svoji lastni ustvarjalnosti v človekovem notranjem in zunanjem življenju. Stojim na stališču, da je sicer alogično zrenje resnice najpolnejše, da pa to še ne pomeni priznavanja zgolj brezobličnega doživljanja. Trdno sem prepričan, da mora naše iskanje nove življenjske tehnike temeljiti na delu, študiju, skupnem trudu polnem in nenehnem razglabljanju. V tem mora vsak, ki se ustavi v personalizmu, postati podoben komunistom in fašistom, ki so svojo tehniko nazora naravnost izpeljali. Rad bi Vam ob tej priliki razodel, da že dolgo pripravljam in snujem širši sestanek ljudi z istimi težnjami. Morda se bo vršil (tajno) o počitnicah kje v planinah. Tam bi rad videl tudi Vas, če seveda soglašate s to občestveno politiko personalnega nazora, in se hočete podvreči njenim neizbežnim nalogam.

Ali ste kaj hudi, ker sem govoril o tem in ne že enkrat o Bogu in religiji, kar bom prihodnjič prav gotovo storil?

Tam kje konec maja ali v juniju pa bi lahko kako nedeljo prišel k vam

v Varaždin. Vabiva Vas z ženo, predpoldne pridete, zvečer odidete, na obedu boste seveda pri nas in vse drugo.

Najlepše Vas pozdravljam

Vaš Edvard Kocbek

NEKAJ POJASNIL

Tu objavljeni pismi sta (če ne štejem pisma z dne 2. 1. 1941, ki je izšlo v Zgodovinskem časopisu) edini, ki sta se mi ohranili iz predvojnega dopisovanja z Edvardom Kocbekom. Sta iz časa, ko se s Kocbekom še nisva osebno poznala, in sta mi ostali le po srečnem naključju. Medtem ko sem jaz prišel v nemško vojno ujetništvo, so nemške okupacijske oblasti našo družino izselile iz Maribora v Bosno. Ker pa so moji starši izgon pričakovali, so nekaj imetja predtem poskrili, in iz skrivališča je šele pred nedavnim prišlo na dan tudi nekaj mojih papirjev, med njimi te dve pismi. Moja pisma, ki jim pismi odgovarjata, skoraj gotovo niso ohranjena, in sam se le zelo približno spominjam njihove vsebine.

Dopisovanje se je začelo z moje strani. Tedaj sem imel 18 let in sem bil vnet bravec poezije. Kocbekova zbirka Zemlja, ki je izšla konec leta 1934, me je tako prevzela, da sem si zaželel pesnika osebno spoznati in priti v duhovni stik z njim. A Kocbek je tedaj služboval na Hrvaškem in stiki niso bili lahki. Odgovor sem dobil šele na svoje drugo pismo, žal pa Kocbekovo (tukaj prvo) pismo ni datirano. Po mojem mora biti iz zime 1935/36, ker sem mu verjetno prvič pisal konec jeseni 1935, odgovarja pa mi na dve pismi skupaj. Drugo pismo je na srečo datirano, sta pa to skoraj gotovo edini pismi, ki sem ju od Kocbeka dobil s Hrvaškega. Jeseni 1936 je bil Kocbek premeščen na bežigraysko gimnazijo v Ljubljani in kmalu nato so se začeli med nama osebni stiki, pa pisma (praviloma) niso bila več potrebna.

Obe pismi se mi zdita dragoceno pričevanje o stanju in podobi Kocbekovega duha v tistem času, kmalu po izidu Zemlje. Bolj osebno je prvo, v katerem Kocbek, kakor pravi sam, podaja »kratek zaris svojega nazora«, namreč svoj pogled na svet in življenje, še posebej pa na pesniški poklic in svoje razmerje do pesništva. V drugem najprej bolj na splošno govori o svetovnem in življenjskem nazoru, potem pa razgrinja svojega, ki je že poudarjeno personalističen. O teh rečeh Kocbek govori odkriteje in bolj naravnost, kakor je mogel govoriti v člankih, ki jih je pisal v tistem času, pismo pač odpira večje možnosti. Zato mislim, da pismi lahko obogatita našo vednost o Kocbeku v enem najpomembnejših razdobjih v njegovem življenju, le malo časa pred objavo njegovega premišljevanja o Španiji, s katerim je razkol v slovenskem katoliškem taboru dosegel svoj vidni vrhunec.

Ohne Transzendenz... Brez transcendence je eksistenca nerodovitno kljubovanje brez ljubezni. Kocbeku se je zapisalo Transzedenz.

Snujem širši sestanek... Mislim, da takega sestanka ni bilo. Sestanki, na katerih se je zbiral krog poznejših sodelavcev revije Dejanje, so se začeli po Kocbekovem prihodu v Ljubljano, najbrž šele spomladi 1937.

...pa bi lahko prišel k nam v Varaždin... Temu vabilu se nisem mogel odzvati, kakor bi se bil rad. Za tiste počitnice sem imel že v načrtu 14-dnevno popotovanje po slovenski Koroški, kaj več pa ne bi bil zmožel.

J. Gradišnik